

Cetatea Cavalerilor

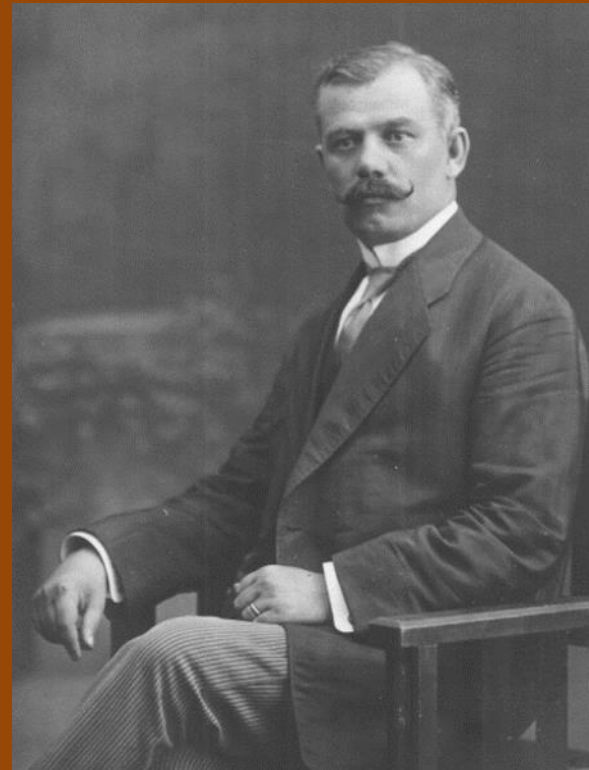
Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 -ISSN-L 2734 - 6889

ÎN ARDEAL CU MINCIUNA STATISTICĂ

Invitat de Comitetul central al *Astreii*, în 1920, să facă o **conferență pentru această adunare generală a ei de la Oradea, Alexandru Lapedatu** socoti că n-ar fi cu totul lipsit de interes și chiar de actualitate dacă ar da binevoitorilor săi ascultători din aceste regiuni bihorene, fugitiv și fără de nici o pretenție, câteva relațiuni și considerațiuni de ordin politic (dar nu militant) și cultural cu privire la granița de Nord-Vest, pe cât de nedreaptă în simțământul românesc, pe atât de echitabilă, foarte probabil în conștiința celor ce-au așezat-o. Căci dacă e firesc ca noi, cei ce știm, mai bine decât oricare alții, cât de păgubit a fost neamul nostru, cu deosebire la periferiile sale etnice, prin violentul proces de maghiarizare la care au fost supuși de puterea fostului stat ungar, să rămânem cu simțământul nedreptății ce ni s-a făcut prin fixarea acestei granițe, - e tot atât de firesc, ca cei ce și-au întemeiat pretențiile din lucrările lor, cum se va arăta îndată, pe raporturile etnice ale momentului.

Conferență ținută la adunarea generală a Asociației în Oradea-Mare, la 18 octombrie 1920, fără preocupare mai deosebită la împrejurările prin care s-a ajuns la ele, la Pacea de la Paris, că au săvârșit, pe cât cu putință, în delimitarea făcută, o operă de echitate politică. Într-adevăr, prin acțiunea de maghiarizare a fostului Stat ungar, pătrunderea elementului maghiar, sprijinit de toate mijloacele organizate în acest scop ale puterii de Stat, în masa românească, redusă la slabele-i mijloace de rezistență proprie, a fost așa de însemnată, că, încetul cu încetul, s-a creat în aceste părți periferice ale luptei naționale dintre cele două popoare - luptă de dezagregare și dominațiune de-o parte, de apărare și conservare de altă parte - realități etnice, mult deosebite de cele existente înainte cu 50-60 de ani. Prin cunoscutele procedee de falsificare ale serviciilor ungare de statistică, aceste realități etnice în continuă prefacere au fost apoi așa fel înfățișate în lumina cifrelor, că, chiar și în lumea streină, nemaghiară, raporturile etnice de la periferia teritoriului locuit de maghiari fuseseră mult exagerate în folosul lor și în defavoarea așa numitelor *naționalități* - pentru cazul în speță: românii - prin hărți și publicațiuni etnografice de caracter științific ori cel puțin prezentate ca atare. Dacă însă falsificarea statistică se putea denunța și constată, făcându-se în anumite margine, contra operațiuni de rectificare, - noile realități etnice rezultate din politica de maghiarizare nu se puteau, din nefericire, decât explica. Și lucrul s-a făcut, pentru cei ce nu-l cunoșteau sau îl cunoșteau numai în parte, cu

-2023 -ANUL IULIU MANIU !

Cetatea Cavalerilor

NR. 5(33) MAI 2023

aparatură evidentă și concludentă „al paralelelor statistice, în care datele scoase din tot felul de catagrafii vechi fură puse față în față, spre confruntare, cu datele demografice ale fostului Stat ungar”¹.

S-a arătat bunăoară că:

1. După Lexiconul comunelor din Ungaria², întocmit oficial la 1773, de Cancelaria regală ungară din Viena - lexicon în care se înseamnă și limba vorbită, predominantă, a comunelor, elementul maghiar din comitatele limitrofe ale Transilvaniei, se constată a fi fost atunci într-o vădită inferioritate față de cel român. Astfel: a) în comitatul Maramureș erau față de 50 comune românești, numai 5 maghiare, b) în comitatul Bihor față de 338 comune românești, numai 143 maghiare, c) în comitatul Arad față de 168 comune românești, numai 11 maghiare, d) în comitatul Cenad față de 5 comune române, numai 4 maghiare.

2. După Schematismul diecezei rutene greco-catholice de Muncaci din 1822³, elementul român era absolut predominant în Sătmar, unde, din 288 comunități religioase, 132 aparțineau exclusiv românilor, iar 82 Rutenilor, restul de 74 fiind: 10 ale românilor și rutenilor, 31 ale românilor și maghiarilor și 33 ale românilor, rutenilor și maghiarilor. În întreg acest comitat nu există așadar, la 1822, o singură comunitate religioasă exclusiv maghiară. Puținii unguri ce se găseau atunci în cuprinsul Sătmarului locuiau fie împreună cu românii, fie cu aceștia și rutenii laolaltă - ceea ce arată neîndoios originea română și ruteană în mare parte a populației maghiare din aceste regiuni. Ce privește numărul locuitorilor, acesta era, la acea dată, de 80.000, (din care 53.000 (64% deci) numai în comunele exclusiv românești. Adăugând la acest număr pe românii din comunele mixte româno-ruteno-maghiare se putea afirma că marea majoritate a populației comitatului Sătmar era română. După aceasta veneau rutenii și numai în urmă, în număr foarte redus, maghiarii. Dar nu numai că în Sătmar elementul românesc era predominant, ci chiar și în unele părți ale comitatelor vecine - în regiunea de Sud a comitatului Sabolci și regiunea de Est a comitatului Hajdu, dincolo deci de linia extremă a revendicărilor cerute și promise prin Tratatul de la 4/17 August 1916, el era destul de numeros. Numai în două din cercurile comitatului Sabolci - în Nyrbator și în Nagykallo - erau după Schematismul citat, la 1822, 36 de comune bisericesti în care se întrebuinta la serviciul-divin limba română alături de cea ruteană și maghiară, iar în comitatul Hajdu, toate comunele din preajma Debreținului, Debreținul chiar, aveau, ca limbă liturgică, și pe cea română⁴.

3. După Schematismul diecezei române gr.-cat. de Oradea Mare din 1836 (Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno 1836) pretutindeni în Bihor, până în punctele lui de Vest cele mai extreme, unde ultimele statistici maghiare înregistrează foarte puțini români sau aproape de loc, erau numeroase comunități bisericesti de limba românească.

4. După *Etnografia Monarhiei austro-ungare din 1857 a lui Karol Czornig*, teritoriul etnic românesc în regiunile din Nord-Vestul Transilvaniei era mult mai întins decât e înfățișat la Conferința de Pace. Căci, în afară de insulele etnice de peste acest teritoriu, Czornig dă, ca românești, localități (cum de ex. Sătmarul și Careii-Mari) și regiuni întregi reprezentate de obicei, chiar în cărțile etnografice nemaghiare ca fiind deja maghiarizate.

În fine, după datele ultimei statistici austriece a Ungariei, din 1867, a lui Adolf Ficher, elementul român din teritoriile de care ne ocupăm era, relativ, mult mai numeros decât e arătat el în ultima statistică maghiară de la 1910. Căci după aceste date, dacă ele ar fi exacte, elementul maghiar din comitatele limitrofe Transilvaniei, la Nord-Vest, ar fi crescut, în patru decenii/de la 1867 la 1910, cu 88%, adică s-ar fi îndoit aproape, câtă vreme cel românesc - notați bine! - numai cu 17,2%.

Constatările acestea, fără a fi rezultatul unui studiu sistematic a tuturor izvoarelor similare, ci numai cercetarea, mai mult întâmplătoare, a unora din ele, - sunt totuși suficiente pentru ca orice spirit științific onest și obiectiv, să fie obligat să accepte concluziile logice formulate pe baza lor, de Lepedatu și anume: a) că nu mai departe decât în prima jumătate a secolului trecut, românii alcătuiau elementul etnic de căpetenie pe întreg teritoriul revendicat de ei în Nord - Vestul Transilvaniei până în punctele lui cele mai extreme; b) că, îndeosebi, de la fondarea Statului ungar dualist (1867),

¹ Alexandru J. Lapedatu, Conferința Astei de la Oradea, în *Transilvania*, nr. 11, 1920, p. 906

² *Ibidem*, Lexicon locotum Regni Hungariae anno 1773 officiose confectum

³ *Ibidem*, Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Muncaciensis pro anno Domini 1822

⁴ *Ibidem*, p. 906

-2023 -ANUL IULIU MANIU !

Cetatea Cavalerilor

NR. 5(33) MAI - 2023

populația românească a acestui teritoriu se constată a fi scăzut într-o proporție care nu se poate explica decât prin efectele politicii de maghiarizare și prin falsificările statisticilor ungare⁵.

Revendicând deci teritoriul de care e vorba, până la linia tratatului din 4/17 August 1916, care, e locul a o spune, nu dădea, cel puțin pentru regiunile nord-vestice, o graniță imutabilă, ci numai o limită până la care avea să se fixeze, prin cercetări și discuțiuni ulterioare, frontiera politică a României Mari, departe de a fi făcut pretenții neîndreptățite și exagerate, cum s-ar fi putut socoti numai după simpla privire a hărților etnografice, n-am făcut decât să reclamăm - pentru recâștigarea unei situații etnice distruse prin maghiarizare forțată și denaturată prin mistificare statistică, o parte a teritoriului nostru național ce ne-a aparținut, cândva, etnicește, aproape în întregime și ne aparține în destul de însemnată măsură.

Recunoscându-se că, teoretic, cererea românilor a fost perfect justificată, s-a observat însă, că, practic, ea nu poate fi decât în parte aplicată - pentru că noua ordine politică a Statelor naționale urma a se așeza pe temeiul realităților vremurilor, nu pe acelea trecute și pentru că scopul Păcii nu putea fi atât restabilirea situațiilor etnice pierdute, cât consolidarea celor existente. Și-a sta, cum se zicea, erau fatalități istorice ale popoarelor cu consecințe, mai mult sau mai puțin, ireparabile. O asemenea fatalitate a fost, la poporul român de dincoace de Carpați, dominațiunea milenară, prin uzurpare și împilare, a Statului ungar, cu întreg cortegiul ei de nefericite urmări, între, care și impietarea și strâmtorarea, cu mijloacele violenței, a teritoriului său etnic și național. Această fatalitate, ca toate cele de felul ei, nu poate fi însă reparată prin restaurări de situații etnice pierdute, căci ar duce, fatalmente, la aplicarea vechilor sisteme, și mijloace de deznaționalizare, pe care noua concepție a politicii naționalităților, impusă lumii prin războiul general, nu le mai admite.

Cu astfel de considerațiuni, evident că granița noastră de, Nord - Vest, singura unde nu aveam o frontieră geografică naturală bine definită - fu, pentru cei chemați s-o așeze - diplomați și specialiști tehnici - mai dificilă decât celelalte. Mai dificilă, pentru ca aplicarea principiului naționalităților ca bază nu se mai putea face cu toată rigoarea și pentru că în regiunea de delimitat se găseau câteva mari centre urbane, în care elementul românesc, în minoritate, nu putea justifica, singur, potrivit aceluiași principiu, rămânerea lor în total unde avea să treacă, indiscutabil, teritoriul înconjurător. Aceasta chiar și pentru unii din cei ce știau ca o bună parte din populația maghiară a acestor centre urbane și anume acea care făcea majoritatea - e de proveniență recentă și de caracter mai mult sau mai puțin fluctuant, dar făceau, cu toate acestea, marea greșeală de a le socoti oare cum definitiv constituite sub raport etnic și de a le considera ca unități independente de mediul în care se găsesc așezate.

Iată de pildă unul din cei mai buni cunosători străini ai problemei naționalităților din fosta Ungarie și, în același timp, din cei mai sinceri sprijinitori ai revindcărilor politice ale acestor naționalități, care le-a adus, sub acest raport, înainte de război și în timpul lui, cele mai prețioase servicii, într-una din scrierile sale de informație și propagandă, făcând autoritate în lumea politică apuseană, opina să se lase Oradea-Mare și, dacă-mi aduc bine aminte, Sătmarul și Careii, în lotul unguresc. Și dacă astfel stă lucrul cu un cunosător al problemei și amic al cauzei noastre, vă puteți închipui ce păreri puteau să aibă și să susțină în această privință cei ce nici nu cunoșteau, nici nu înțelegeau problema ca dânsul și aveau, pe lângă aceasta, o concepție națională străină mentalității noastre europene, socotindu-se, cu prezumție, singuri în măsură să rezolve chestiunile în mod nepreocupat și echitabil.

Din fericire însă, față de aceștia stăteau cei ce, conduși de aceleași considerațiuni, dar mai speciali cunosători ai raporturilor etnice din teritoriile de delimitat și mai buni prevăzători ai situațiilor politice viitoare, își dădeau seamă că stările din orașele de care vorbim nu pot fi socotite, în privința alcătuirii etnice, ca definitive, ci numai - așa cam de fapt sunt - ca provizorii și că soarta acestor orașe nu poate fi hotărâtă decât împreună cu acea a teritoriului în care se găsesc și sub a cărui influență urmează a se dezvolta în viitor⁶. Aceștia au și hotărât trecerea lor în lotul românesc, îndepărtând, rând pe rând, soluțiile ce se propuseseră mai înainte de a se ajunge la acea pe care o cunoaștem cu toții. Firește că reprezentanții foștilor noștri stăpânitori și vrășmași politici au protestat, afirmând caracterul maghiar al orașelor pierdute și susținând că prin lăsarea lor în

⁵ *Ibidem*, *Die Volkerstämme der osterreidiisdiungartsdien Monardiie*, Wiens 1869 și *Ethnographie der osterreichischen Monarchie*, p. 907

⁶ *Ibidem*, p. 909

teritoriul român s-a călcat principiul de care trebuiau să fie conduși în lucrările lor cei însărcinați cu delimitările, noilor state naționale.

Dar s-a arătat îndată că, acordând aceste orașe României, nu s-a eludat principiul de naționalitate. Întâi, pentru că se găsesc situate în regiuni care, din punct de vedere etnic, sunt curat românești. Căci, de exemplu, cercul administrativ al Oradiei, are, chiar după statistica oficială ungară: 54,6% români și numai 40,8% maghiari, iar cercul Aradului 50,8% români și numai 25,3% maghiari. Al doilea, pentru că procentul populațiunii maghiare din aceste orașe e departe de a fi cel indicat de reprezentanții poporului maghiar, crescut fiind pe deoparte cu populația evreiască, foarte numeroasă în aceste părți, iar pe de alta cu cea nemaghiară înscrisă, la recensământ, ca maghiară. Al treilea, pentru că prezența populației maghiare în orașe e în mare măsură, de dată recentă și de caracter fluctuant, adusă fiind, îndeosebi după 1867, de necesitățile de organizare, administrare și consolidare a noului Stat ungar maghiarizator.

Faptul îl atestă chiar bine cunoscutul sociolog Jaszi Oszkar care, în una din publicațiile sale dinainte de război (publicate la Budapesta în 1912) arăta că populația maghiară a crescut în orașe numai în douăzeci de ani - de la 1880 la 1900 - **cu 85%**, câtă vreme cea nemaghiară, în același răstimp, abia **cu 11%**. Astfel procentul populației curat maghiare *nu trecea de 60%* în nici unul din orașele mari de graniță contestate: Sătmar, Oradea-Mare și Arad. Căci cei 94% maghiari din Sătmar nu erau, în realitate decât cel mult 57%, - 20% fiind evrei, iar 16% alți nemaghiari înregistrați ca maghiari. Tot așa cei 91% maghiari din Oradea-Mare erau cel mult 60%, - 24% fiind evrei, iar 7% alți nemaghiari înregistrați ca unguri. În fine cei 73% maghiari din Arad nu reprezentau în definitiv decât maximum 60%. - 10% fiind evrei, iar 3% alți nemaghiari înregistrați ca maghiari.

Dacă deci din numărul real al maghiarilor, ce locuiau acele orașe, se scotea acela, considerabil al funcționarilor de tot felul, trimiși de Guvernul unguresc, după 1867, pentru a efectua opera de deznaționalizare, întreprinsă cu o violență din ce în ce mai mare, ei nu puteau rămâne decât cel mult 40%. Și astfel s-a dovedit, cu evidența cifrelor, că lăsându-se orașele de graniță; în teritoriul acordat României nu s-a călcat, cum s-a pretins, principiul de naționalitate.

Așa s-a ajuns, la granița de Nord - Vest cunoscută și în lăuntrul căreia - cu toată prezența în apropierea ei a orașelor în care e drept, eram în minoritate - ne găseam în plenitudinea drepturilor etnice și naționale. Căci ceia ce caracterizează sub aceste, ambele aspecte pământul acestor părți deloc e impresionant de puternica masă românească care stăpânește, nedisputat, ambele versante ale Munților apuseni ai Transilvaniei - de la Mureș până la Tisa. Impresionant de puternică, pentru că ea pune în afară de orice discuție problema alogenilor din Transilvania propriu zisă. Dar, chestiunea orașelor, în genere, a celor de graniță în particular, era și rămânea una din problemele de competență ale politicii naționale românești. Iar când, târziu de tot, obținem și noi așa zisa *egală îndreptățire*, reduși numai la propriile mijloace de propășire, n-am putut, firește, pătrunde în număr mai însemnat în marile centre urbane, din care rațiuni de Stat ale fostului Regat ungar tindeau a face fortărețe ale maghiarismului. Așa se explică prezența românească redusă, ca număr și importanță în orașe, în deosebi în cele de la granița de Vest. Și oricât situațiile s-au schimbat, raporturile de populație ale orașelor n-au putut și nici se puteau preface cu înlesnire în favoarea românilor - pe deoparte pentru că, după război, populația urbană a fost crescută, ca pretutindenea, cu foarte numeroase elemente străine, care nu se puteau disloca și împrăști ușor, pe de altă parte pentru că pătrunderea și așezarea românilor la orașe nu se putea face în chip violent, prin lezarea drepturilor altora și prin înlocuirea silnică a lor, ci numai în chip normal, printr-un mai îndelung, dar sigur, proces natural, cultural. Iar dacă n-avem dreptul să forțăm acest proces, avem datoria să înlesnim cursul său.

Pentru reușită Lepedatu sugera următoarele căi, și anume: favorizând dezvoltarea unor împrejurări care se vor produce de la sine, ca urmare a noilor stări de lucruri. Marele avantaj al poporului român e că, cu puține excepții, el stăpânește de fapt, etnic, întreg teritoriul său național, - teritoriu pe a cărui întindere orașele din părțile noastre se înfățișează. Cele mai multe, ca centre de mixtură etnică înecată în marea masă românească. Numai privilegiilor de care vorbirăm, cum și necesității de a le păstră, se datorește faptul că aceste centre s-au putut menține ca atare în mijlocul românității. Cu noile schimbări politice, ele sunt condamnate însă să se prefacă mult în alcătuirea lor, sub influența mediului etnic în care se găsesc. Transformarea aceasta se va face prin elementul românesc, care va năzui să-și întindă rosturile la orașe, ocupând, cu rezervele sale, disponibilitățile de

-2023 -ANUL IULIU MANIU !

Cetatea Cavalerilor

NR. 5(33) MAI 2023

5

tot felul ce firesc se produc în toate comunele de activitate orășenească și căutând să-și câștige o situație, aci, din ce în ce mai tare și mai sigură. E procesul natural de care vorbeam și pe care ziceam că avem datoria să-l activăm în dezvoltarea lui. Aceasta prin întărirea poziției materiale și creșterea nivelului cultural al țărănimii noastre⁷. Cea dintâi acțiune cade mai cu seamă în sarcina factorilor de guvernământ. Cea de a doua însă și în sarcina tuturor celor ce se simt îndemnați și-și recunosc datoria de-a lucra pentru binele viitor al poporului român. Căci, pe măsură ce aceasta dezvoltare economică și creștere culturală se va face, pe aceeași măsură se va produce și naționalizarea orașelor. Iată de ce nu trebuie să ne neliniștim de situația din orașe și mai ales să ne căinăm, sămânând neîncrederea în sufletele celor necunoscători și neînțelegători, ci, lucrând stăruitor în sensul arătat, să așteptăm în liniște și cu încredere viitorul care e al românilor și la orașe. N-am pierdut noi situația etnică predominantă pe acest pământ în vremurile grele ale uzurpării drepturilor noastre naționale, cum deci vom pierde-o azi, în vremurile norocite ale recâștigării acestor drepturi? Naționalizarea centrelor urbane nu se va face însă în chip egal. Acolo unde elementul românesc e mai bine situat material și moral și mai bine organizat cultural și național, ea se va produce mai repede. Acolo însă unde, dimpotrivă, poziția sa, sub toate acestea raporturi, e mai șubredă, natural mai încet. Și din nefericire acesta din urmă e tocmai cazul orașelor de graniță unde acțiunea de slăbire și dezagregare a elementului român a fost mai intensă și mai cu efect, unde lupta națională, care, sub noul regim, va încetă în alte părți, va continua e drept, numai sub formă de influențare reciprocă, dar va continua și unde, în fine, ofensiva maghiară, politică și culturală, se va produce și se va susține, cel puțin o bucată de vreme, cu mai multă vigoare împotriva noastră.

Pentru toate aceste motive, silințele noastre de întărire economică și de progres cultural trebuie să fie aci cu mult mai mari atât din partea Statului cât și din a particularilor. Mai mult chiar. Câtă vreme în alte părți, procesul de naționalizare al orașelor, prin rezervele mediului țărănesc, poate fi lăsat în dezvoltarea lui firească, aci la granițe, el trebuie activat în chip deosebit, prin toate mijloacele, fără ca însă prin aceasta să se răpească sau chiar numai să se micșoreze drepturile de-a trăi și de a se dezvolta, sub raport național, a alogenilor aflători în mijlocul și pe pământul românesc. Dar mai e un motiv, pentru care acțiunea de consolidare națională la periferiei trebuie întreprinsă cu puteri înmulțite și anume, că aceste periferii vor fi chemate să întrețină în primul loc legăturile noastre - culturale cu frații rămași de dincolo de granițe.

Din toate popoarele beligerante victorioase, „*al nostru e, desigur, acela ce-a trebuit să lase în afara unității sale politice mai mulți conaționali decât ori care altul. Căci, fără a mai număra pe aromâni, cu care, din nefericire, nu ne găsim în directe legături, avem, la toate fruntariile, și la Răsărit, și la Miază - zi, și la Apus, mai bine de un milion de frați. Și anume: peste 400.000 în Ucraina, numai între Nistru și Bug, aproape 100.000 în Bulgaria, de la Vidin la Șiștov, vre-o 400.000 negreșit în Iugoslavia, în Sud-Vestul Banatului și în Nord-Estul vechiului Regat sârbesc, între Morava și Timoc, și cel puțin 200.000 peste granița noastră de Nord-Vest, în Ungaria și Cehoslovacia. Dacă, exceptând pe acești din urmă, n-am revendicat în unitatea politică a României Mari și pe ceilalți români, trans-nistreni, și trans-dunăreni, e pentru că se găsesc dincolo de teritoriul de formațiune și de dezvoltare etnică și istorică al neamului românesc - Nistru,, Dunăre și Tisa - teritoriu peste care înțelegem bine că n-am putea întinde dominațiunea noastră politică, fără a provoca primejdioase conflicte pentru poziția Statului român și pentru că prin Pacea din 1920 nu s-a întreprins remanierea generală a frontierelor tuturor Statelor sub raport național, ci numai dezmembrarea monstroaselor conglomerate politice din Centrul și Răsăritul Europei.*

Dar dacă n-am revendicat politicește pe toți acești frați, care fac parte din marele grup etnic al neamului românesc de la Dunăre, n-am înțeles firește să-i abandonăm sub raport cultural. Formăm cu dânșii același suflet național și ca atare trebuie să trăim și să ne dezvoltăm împreună în unitate culturală. Aceasta în puterea drepturilor, înscrise, în pacte internaționale, pe seama minorităților ce n-au putut intra în constituirea Statelor naționale respective, care drepturi neamurile și le pot asigura pe bază de reciprocitate. Căci regimul de deplină libertate culturală ce se va acorda pentru conservarea ființei lor naționale maghiarilor, rutenilor, bulgarilor și sârbilor aceștia, e drept, în număr relativ foarte mic din România, va trebui cu necesitate asigurat și fraților noștri de peste Nistru și Dunăre și celor din câmpia stângă a Tisei. Ființa națională a neamurilor se menține însă prin cultura lor specifică, iar

⁷ Ibidem, p. 912

aceasta prin acțiunea solidară a tuturor factorilor chemați a o promova. Ori, în cazul ce ne preocupă, al românilor de peste graniță, unul din acești factori, cel mai important poate, va fi puterea de radiare a centrelor de cultură națională ce vom ști să formăm și se întreținem la periferiile teritoriului politic român. Cu cât cultura acestor centre va fi mai intensă, cu atât radierea lor va fi mai mare și efectele ei mai însemnate. Iată de ce, din acest punct de vedere, e o necesitate absolută a ne organiza, cât mai bine și cât mai repede, în privința culturală, granița. Paralel deci cu acțiunea de naționalizare a orașelor, care, cum am arătat, se va face, chiar activată în mod special, printr-un proces firesc de mai lungă durată, trebuie să întreprindem o alta - cea de organizare culturală, cu elementele și mijloacele ce le avem la dispoziție. Natural că această organizare culturală va trebui făcută cu privire la importanta pe care diferitele centre o au și mai ales cu rolul pe care ele vor trebui să-l îndeplinească în viitor, în viața particulară și generală, a culturii noastre naționale”⁸.

6

Ori, sub acest raport, Oradea Mare are însemnătate deosebită și va avea la granița noastră de Nord-Vest rolul capital. De altfel această organizare culturală e necesară aci nu numai pentru cerințele speciale de care am vorbit, ale noastre ci și pentru una a culturii în genere. Căci nu trebuie să uităm, că ne găsim într-un străvechi centru de tradiție culturală, care, deși nu a noastră, a fost o contribuție de seamă la cultura generală a timpurilor trecute în aceste regiuni. Și nu ne e îngăduit ca acum, când aceasta cultură nu va mai putea fi ceia ce a fost, să nu afirmăm o alta în locu-i cea a geniului propriu rasei noastre pe care ne-o impune misiunea noastră istorică de a fi în Orientul Europei, printre popoarele acestei părți de lumi, streine nouă, ca rasă, ca mentalitate și ca năzuințe culturale, reprezentanții deplini și veritabili ai civilizațiunii și culturii latine. În rezumat: întâi, că felul nedrept cum ni s-a fixat această graniță e o consecință a prefacerilor etnice ce-au rezultat în aceste regiuni prin politica de violență maghiarizare a fostului Stat ungar și a împrejurării că, din cauza oprimării noastre în trecut, ne găsim în inferioritate numerică în marile centre urbane din apropiere. Al doilea, că pentru consolidarea poziției noastre la periferii și pentru salvarea ființei naționale a fraților rămași peste hotare e nevoie de naționalizarea orașelor, în deosebi a celor de graniță, prin întărirea poziției materiale și ridicarea nivelului cultural a țărănimii, prin ale cărei rezerve se va face aceasta naționalizare și de organizarea cât mai temeinică și mai grabnică, sub raport cultural, a aceluiași oraș. Al treilea că aceste preocupări trebuie să formeze împreună una din problemele de căpitanie ale politicii noastre naționale, pentru Stat ca și pentru particulari, problemă de care mai ales *Asociația Astra* nu putea rămâne străină.

-Redacția -

⁸ *Ibidem*, p. 914. Vezi detalii la Viorel Faur, Antonio Faur, *Centenarul declarației de autodeterminare națională a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (Oradea, 12 octombrie 1918)*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2018